

Jobb és bal – (vagy vagy és) vagy (vagy és és)**

I. rész

Az elemi megkülönböztetéseken alapuló logikus gondolkodás kiindulópontja és eredete az első megkülönböztetés. Az első megkülönböztetés kettős: vonatkozik e megkülönböztetés két oldalára (belső-külső), és magára a megkülönböztetésre, illetve e megkülönböztetés hiányára. Ha ebben a metastabil, vagyis egyidejűleg nem fennállható kettős megkülönböztetésben a két ütemet szétválasztjuk és szimmetrikusan egymás mellé helyezzük, akkor megkapjuk a logikus, azaz ellentmondásmentes gondolkodás két, ezentúl immár szimmetrikusan kezelt értékét: a 0-t és az 1-et, a *vant* és a *nincset*, és közvetve a *vanok* és *nincsek* mintázatainak totalitását és az azt körülfogó homogén semmit.¹

A logikus gondolkodás tehát a paradoxon vagy antinómia őselfojtásán alapul. A 0 vagy 1 (kizáró vagy) a logikus gondolkodás őselfojtása, és mint ilyen, az ősmetafora és az ősmetonímia is egyben. A semmi valami és a semmi eltolva a valamire. Ennek az ősmetaforának nemcsak a forrás- és céltartománya fűződik át egymásba szakadásmentesen, hanem ez a metafora és ez a metonímia éppen ezért a metaforának és a metonímiának önreferens megszüntetése, hiszen ez olyan metafora, amely önmagának metaforája, és olyan metonímia, amely önmagáról tolja át a jelölésben megjelöltet önmagára. Vagyis, ha a metafora is egy metafora (átvitel), akkor minek a metaforája ez a metafora, illetve, mi e metafora metaforája? Nyilvánvaló, hogy csakis önmagának mint önmagától különbözőnek, és csakis önmaga mint önmagától különböző. Éppen ezért

* A szerző filozófus. Email: fifuspace@yahoo.com

** A tanulmány a *Fenomén, vágy, hatalom* workshop keretében, 2016. május 14-én Kolozsváron tartott előadásom szerkesztett változata.

1 Vö. George Spencer-Brown: *The Laws of Form*. Allen & Unwin, London, 1969.

egy atomos szerkezetű oszcillátorral, a tudat stroboszkópjával kapcsolatban nem helyénvaló a metafora kifejezés használata. Könnyen adódik az analógia, hogy a logikus gondolkodásnak ezt a paradoxon elfojtásán alapuló, jobboldali, tisztán szintaktikai építményét, amely potenciálisan végtelen, kimeríthetetlen, ámde mindig csak a természetes számok megszámlálható körén belül maradó, azonosítsuk a lacani *tout sauf un*-nal (minden, kivéve egy), vagyis az egyetlen konstitutív kivétel által létrejövő totalitással. A mesterjelölő a fallosz, amely ugyanakkor saját hiányának, azaz a kasztrációnak is jelölője, a szimbolikus dimenziót megnyitó őstiltásban (az incesztus tilalmában) és ennek őselfojtásában alapozza meg a beszélő lény (*parlêtre*) törvénybe iktatott és szóvá teendő, de ezáltal önmagával meghasonlott vágyát. E vágy szubjektuma eleve hasadt, hisz a mesterjelölő és az S2 közötti *aphanisis*ban, felvillanásban és kioltódásban eredendő *fading*ben pulzál. A szubjektum nem létezik, hanem a maradéktalan önkifejezés lehetetlensége révén önmaga számára paradoxon. Az öntudat paradoxona.

A kizáró vagyot mint perfekt kontinenciát² létrehozó megkülönböztetést megelőzi a logikai időben az, ami a két oldal szimmetriájának kimerevítésekor elfojtódott: a két ütem aszimmetriája. A 0 vagy 1 bináris jelként rögzíti, vagyis szimmetrikus relációként ábrázolja azt, ami eredendően aszimmetrikus. A 0 mérhetetlenül nagyobb, mint az 1. Éppen ezért fogalmazhatunk úgy, hogy még mielőtt a természetes számok jól rendezett sokaságába mindenkor beleképezhető, ellentmondásmentes valóság megalapozódhatott volna, már egy eredendőbb megkülönböztetés egyik oldalán találtuk magunkat: a férfi oldalán. A férfit azonban a nő szülte. És a nő, mint minden észlelés, megismerés, szemlélődés tárgya mögött meghúzódó vágy-tárgy, a nagy Másik. A nagy Másik a rendezői jobb oldalon, vagyis az imaginárius tükörkép bal oldalán helyezkedik el.³ Hogy a tükörben megcserélődő két oldal közötti megkülönböztetést milyen logikai operátor hozza létre, azt nem tudjuk megmondani. A két oldal ugyanis nem szimmetrikus, három dimenzióban nem fordítható ki a jobb kézre felhúzott kesztyű olyan módon, hogy az a bal kézre felhúzható legyen. Azt azonban világosan láthatjuk, hogy a férfi logikus univerzalizálásának nézőpontjából tekintett másik inkonzisztens. Nem jól rendezett és nem jól rendezhető sokaság – ahogy Lacan mondja, nem minden, ami egy, a férfi oldal totalítására vonatkoztatott reflexió révén egyszerre mérhetetlenül több és önkényesen kevesebb, mint a megszámlálható végtelenség hiposztazált totalitása. Ez az önkény, ez a törés a férfi

2 Ahogyan azt George Spencer-Brown a *Laws of Form*-ban definiálja: „Distinction is perfect continence.” [A megkülönböztetés perfekt kontinencia.] (1. Definíció)

3 Ld. a szexualizáció lacani logikai táblázatát a 71. oldalon. (Szerk.megj.)

logika perspektívájából észlelt és eldönthetetlen kétértelműségként megnyilvánuló női következetlenség, női szeszély (Jaj, de finom!). Pas-tout, sans exception – Nem minden, kivétel nélkül. Lacan úgy rögzíti ezt az aszimmetriát, hogy míg a férfi élvezés kizárólag fallikus és perverz, azaz fantazmatikus és részleges, a női élvezés hasadt, mert részben maga is a kasztrációnak alávetett és fallikus, másrészt azonban mindenre kivétel nélkül kiterjeszkedő, diffúz, kimeríthetetlen, és a férfi élvezéshez képest hatványévezésnek nevezhető.⁴

A férfi kasztrált vágya, azaz a törvény által megtört vágy nagy Másikja kimeríthetetlen, lezárhatatlan, betölthetetlen, mint maga a tér. Soha nem tudja meg senki, hogy mit akar egy nő. Lacan ezt úgy fejezi ki, hogy a Másiknak nincs Másikja. Hisz ha volna, akkor a törvény kimerítően és ellentmondásmentesen szimbolizálhatná a férfi és nő közötti kapcsolatot, s a jobboldal és a baloldal viszonya komplementer, nem pedig szuplementer volna. Vagyis, értelmes vállalkozás lenne a szexuális élet teljes körű jogi szabályozása. Azaz, lenne olyan semleges nézőpont, ahonnan a két oldal szimmetrikusan mutatkozna meg, és egyetlen egész két komplementer részeként volna áttekinthető. Ez a nézőpont nyilvánvalóan az őselfojtásban elzárt paradoxonon, illetve az ezt a paradoxont orientáló aszimmetrián kívül helyezkedne el.

Míg a jobboldal szintaktikai struktúrája egy első megkülönböztetésből indul ki, és az egymásba dobozolt és/vagy egymás mellé rendelt megkülönböztetések[(); ()] mind-mind beleképezhetők a természetes számok jól rendezett sokaságába, addig a baloldalon nem beszélhetünk első analógiáról, alapvető hasonlóságról, ősmetaforáról vagy ősmetonímiáról, hanem csak az egymást átfedő hasonlóságok egyesíthetetlen sokaságáról, vagy ahogy Nietzsche mondta, „a metaforák mozgó hadseregéről”. (Mi lenne, ha az igazság egy nő lenne, aki azonban ezt nem tudhatja, és ezért nem is tanúsíthatja?) A baloldal szemantikai, analógiás, nem ellentmondásmentes, nem teljes, és nem igazodik semmiféle egységes, spacio-temporális rendhez (ahogyan a tudattalanban nincs ellentmondás, nincs idő és nincsenek önmagukkal azonos, adekvát módon determinált entitások). A hasonlóságok nem atomos szerkezetűek, nem építhetők fel elemi megkülönböztetésekből kiindulva, és kialakulásuk nem rögzíthető egy egyértelmű kronologikus rendbe. A kvantummechanikából kölcsönvett metaforát használva úgy is fogalmazhatunk, hogy a szemantikai tartalmak, analógiahálózatok eredendően szuperponált vagy szuperpozícióban lévő tartalmak. A baloldal logikai operátora nem a kizáró vagy, hanem az és-vagy. Vagyis a nem-kizáró

4 Vö. Jacques Lacan: *Séminaire 20 – Encore: 1972-1973*. Éditions du Seuil, Paris, 1975. 1973. március 13.

vagy. A nem kizáró vagy lehet is-is, sem-sem, és egy olyan, Lacan által alienációnak nevezett művelet, ahol két egymást részlegesen átfedő lehetőség közül vagy az egyiket választjuk, és mindkettőt elveszítjük, vagy a másikat választjuk, és akkor a két lehetőség közös metszetének kivételével az egyik lehetőséget megtarthatjuk. Ilyen a „pénzt vagy életet!”. Vagy, hogy a Lacannak fontos példát idézzük, a „létet vagy értelmet”.⁵ Az utóbbi esetben, ahol gondolkodom, nem vagyok, ahol nem gondolkodom, ott vagyok: ha az értelmet választom, akkor mindkettőről le kell mondanom, ha viszont a létet, akkor megtarthatom a létet, de csak az értelemről kiharított nonszensszel együtt. Az analógiák, hasonlóságok, szuperponált szemantikai tartalmak persze mindig csak egy, a szintaktikai konzisztencia meghatározott, részleges ellentmondására vonatkoztatva állhatnak fenn. Minden szuperponált értelem összeomlasztható egy kizáró vagy segítségével, csak hogy ezáltal a kérdéses analógiát hordozó analógiahálózat maga is átalakul. Egy metafora nem bontható egyértelműen fel elemibb metaforákra. Ahogy nincs értelme első analógiáról beszélni, ugyanúgy nem lehetséges az analógiák összességét elgondolni. A metafora mint átvitel, két vagy több uniformnak tűnő entitás közötti interferenciát hoz létre. Ennek az interferenciának uniform entitásokká történő összeomlasztása közelítőleg mindig lehetséges, ám maga után vonja az analógiahálózat szerkezetének megváltozását. Ha azt mondom Jánosra, hogy egy morális kullancs, akkor ezáltal nemcsak a „János” jelölő értelme módosul, hanem gazdagszik, differenciálódik a kullancsra és a moralitásra vonatkozó képzetem is. Vagy, hogy még egy példát hozzak: Morgenbesser egy alkalommal betért egy cukrászdába egy fizikus barátjával, miközben a kvantum-szuperpozíció fogalmát igyekeztek tisztázni. Morgenbesser édességre vágyott, és megkérdezte a pincéernőt, hogy mi a kínálat. A hölgy azt válaszolta, hogy meggyes pite vagy almás pite. Morgenbesser meggyes pitét kért. A hölgy az asztaltól elindulva még visszaszólt, hogy „Jaj, majdnem elfelejtettem, hogy van csokoládépuding is”. Mire Morgenbesser: „Igen! Akkor almás pitét kérek.”

Noha az analógiahálózat nem jól fundált és egyesíthetetlen sokaság, de valójában csak véges számú analógia aktualizálódik a mindenkori tapasztalatban. Az egymást átfedő (tehát ellentmondásos és minden konzisztens totalitáson túlnyúló) és tér-időben egyértelműen nem lokalizálható analógiák csakis a logikai rendezés kényszerére vonatkoztatva jönnek létre. És fordítva is igaz, a logikai rendezésben elfojtott őszantagonizmus a totalitás paradoxonjában újra és újra megjelenik

5 Jacques Lacan: *Séminaire 11 – Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse*: 1964. Éditions du Seuil, Paris, 1973. 1964. május 27.

(amit a szimbolikusban elfojtunk, az a valóságban visszatér), és ezek a lokalizált paradoxonok nyitnak utat a jobboldalról a baloldalra történő átlépéshez. Vagyis, a logikailag nem szabályozott és nem szabályozható analógialátás lehetőségfeltétele a logikai renden belül fellépő rövidzáratok: a reflexiók, amelyek mindenkor diagonalizációk.⁶ Éppen ezért a két oldal kereszteződése már a két oldal elkülönülése előtt és a két oldal aszimmetrizációja során végig megtörténik. Ha tisztán a klasszikus logika, tehát az ellentmondás-mentesség nézőpontjából akarnánk leírni a két oldal viszonyát, akkor a keresztezések érzékeltetése kedvéért egy olyan végtelen sorozatot kellene leírunk, ami így kezdődik: vagy, és; vagy vagy és; vagy és és; (vagy vagy és) vagy (vagy és és), (vagy vagy és) és (vagy és és), stb. ... Azonban jól látszik, hogy ez a megszámlálhatóan végtelen sorozat, amely a természetes számok jól rendezett sokaságának struktúráját reprodukálja, egy tisztán jobboldali nézete jobboldal és baloldal viszonyának, még ha meg is kísérli jelezni a két operátor (és és vagy) reflexív kereszteződését.

Ehhez képest a baloldal szuperponált tartalmai mindenféle logikus, axiomatikus gondolkodás nézőpontjából meglepetésszerűen ellentmondásosak, egyidejűek és ilokálisak. Pragmatikai, vagyis performatív paradoxonokhoz kapcsolódnak ezek a kétértelműségek, metastabil eldöntetlenségek. Mindig a valakihez intézett valós idejű beszédben jönnek létre. Ezért is hangsúlyozta Lacan és természetesen már Freud is az oralitás, az élő beszéd elsődlegességét az analitikus praxis, sőt még a tanítás szempontjából is. Az így keletkező analógiák hullámszerűen szétterjedők, egy mezőn szétterülőek és nem bitszerűen lokalizáltak. A vágyott nő úgy is tud hazudni, hogy igazat mond, és még csak nem is hazudik, csak éppen mégsem fogad be, vagy legalábbis elvileg nem lehetek egészen biztos abban, hogy tényleg befogad-e: „*If Elise's eyes catch fire the way they should*”.⁷ Éppen ezért mondhatjuk Lacannal azt, hogy a férfi és a női oldal közötti megkülönböztetésnek nincs operátora.

II. rész

Lacan kifogása a fenomenológiával szemben abban a pofonegyszerű felismerésben foglalható össze, hogy az észlelés, a fantázia, a gondolkodás

6 Vö. Szabó Zsigmond: *A keletkezés ontológiája. A végtelen fenomenológiája.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2005, 59–64.

7 *The Cure: A Letter to Elise.*

tárgya eredendően vágytárgy. Talán, sőt, biztosan erre gondolt Lacan, amikor 1964-ben, Merleau-Ponty halála után szemináriumán azon sajnálkozott, hogy barátja miért nem érthette meg a lacani tanításhoz való megtérés pillanatát. Hiszen, ahogy Lacan fogalmaz, ennek már a küszöbén voltak.

A fenomenológia kontemplatív filozófia. A fenomenologizáló szubjektum férfi, de olyan férfi, aki az emberi nembeliség univerzalitását, tehát a neki alárendelt és számára integrálható nőt is képviseli. Androgün, azaz, nembeliségében nemtelen és aszexuális. Éppen ezért transzcendentális tudatként a szexualitástól szabad és halhatatlan. A transzcendentális tudat öneszmélése egy olyan szimmetrikus és izotróp teret nyit meg, amelyben epoché-ba kerül a lehetséges formák összessége, és ilyen módon felfüggesztődik minden léttételezés. Ezt neveztem a *Keletkezés ontológiájában primordiális nyitottságnak*.⁸ A transzcendentális szubjektum vágytalan, hiszen élvezése a puszta szemlélés konfliktusmentes békéjében van. Az értelem spontán keletkezésének figyelése és erőfeszítés-mentes, improvizatív játéka maga a boldogság, ha boldogság alatt a szenvedés megszűnését, a kínzó hiány és kielégítetlenség eltűnését és végérvényes meghaladását értjük. Ez volt Buddha és sok szempontból Jézus tanításának legvégső és legmagasabb rendű ígérete: az élet teljességének, az idők teljességének eljövetele a tárgyaltalan figyelem tiszta jelenlétében. Ahogy Wittgenstein mondta, „örökké él az, aki a jelenben él”,⁹ mint ahogy azt is ő mondta, hogy „[...] amikor figyelmemet egy bizonyos módon a tudatomra irányítom [...] Pillantásom »üres« volt; vagy egy olyan emberéhez hasonlított, aki az ég világosságát csodálja, és a fényt magába issza.”¹⁰

Egyszer a diliházban feküdtem a zárt osztályon zaklatott szerelmi kapcsolatomból menekülve, kiterítve, mint egy sebesült állat. Reggel nagy jövés-menésre ébredtem, mert hirtelen eszébe jutott valakinek, hogy meg lehet mérni a vérnyomásomat vagy akár a cukorszintemet függetlenül attól, hogy a depresszióm miben is áll, és hogyan mulasztható el. Bejött hozzám nagy sebbel-lobbal a már nem fiatal, molett ápolónő, rám helyezte az EKG nyálkás tappancsait, és mérni kezdett. Én félálomban fölvettem neki a kérdést: „Erika (merthogy kitűzője volt), mi az élet értelme?” Ő habozás nélkül rávágta, hogy a jelentőségteljes egybeesések, és kiment a szobából. Sajnos nem emlékszem már, hogy

8 Vö. Szabó Zsigmond: *A keletkezés ontológiája*. i. m. 21–44.

9 Ludwig Wittgenstein: *Logikai-filozófiai értekezés*. Ford. Márkus György. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989, 64311. tétel, 88.

10 Ludwig Wittgenstein: *Filozófiai vizsgálódások*. Ford. Neumer Katalin. Atlantisz, 1998, 412. §, 184.

pontosan hogyan fejezte ki magát, de abban biztos vagyok, hogy ez volt a válaszána az értelme: a szinkronicitások. Nem rossz válasz. Van-e nagyobb, ugyanakkor szolipszisztikusabb boldogság annál, mint amikor véletlenszerűen fölneünk a könyvünkből a falióra, és feltűnően gyakran vagy éppen most az egyszer, amiről beszélek, éppen 13:13-at mutat a kijelző. Nyilvánvaló, hogy erre nem lehet törekedni, ez csak spontán módon, erőfeszítés és szándékolt cselekvés nélkül következhet be, éppúgy, mint egy véletlen találkozás vagy bármilyen kegyes jel. A tiszta jelenlét állapota egy ilyen erőfeszítés-mentes és vágytalan szinkronicitást teremt. Nem alaptalan, hogy a filozófia kontemplatív alapállásával kapcsolatban Heidegger rámutat a *danken* és a *denken* szavak, ha nem is etimológiai, de poétikus összecsengésére. Valóban, a *noészi* *noészeosz* vagy az Isten értelmi szeretetének boldogsága az önfeladás, a háládatos érzület habitualizációjának következményeként alakulhat ki. Akkor vagyok boldog, ha hálás tudok lenni, és nem fordítva. Ugyanakkor vegyük észre, hogy ez az aglegények, szerzetesek, remeték aszexuális, önfertőző vagy legalábbis homoerotikus paradicsoma.

Mi zavarhatná meg ezt a rendíthetetlen békét és üdvözült jóindulatot, bármilyen tapasztalat iránti nyitott elfogulatlanságot? Mi vehetne véget ennek az ujjongásig fokozható, homoerotikus élvezésnek, amelyben a saját szememen keresztül Isten figyeli ennek a figyelemnek megszüntethetetlen és bőséges felfakadását? A filozófia eme élvezés tárgyára és alanyára a lét vagy a levés, esetleg az önmagát megújító élet kifejezésével mutatott rá. Lacant idézve, az idióta élvezése ez, vagyis az önmagába zárult, akadálytalan önelvezés áramlása, tiszta önaffekció, amely bár aszexuális, mégsem tekinthető egyébnek, mint a maszturbáció végső szublimálásának. Mi törhetné meg ezt a békés élvezést, ha nem a beszéd? Ugyanis a saját gyönyörének méhébe bezárt idióta mégiscsak össze van kötve a buborékon kívüli valósággal legalább egy köldökzsinóron keresztül. A köldökzsinórt pedig elvágják, és az elveszett, öntudatlan élvezés visszaszerzéséhez pedig már beszélni kell. A beszéd pedig a törvényt, a tiltást és a másik elválasztottságát és kiismerhetetlen zártságát előfeltételezi. A vágy szubjektumát már csak a nyelvben elidegenedett és a nyelvszerűen strukturált tudatalatti által aláaknázott beszélő szubjektum, vagyis az egy üres jelölő által egy másik jelölő számára reprezentált, felvillanó és eltűnő, hasadt szubjektum képviseli. A lét pedig nem egyéb, mint a nyelv törvényének effektje, vagyis a két jelölő között, a kimondás és a kimondott pozíciói között felvillanó önreferens ív vagy vágás. „Némaság a hang helyett. De a némaság mi helyett?”¹¹ Szent Lacan válasza

11 Tandori Dezső: Koan III. In uő: *Töredék Hamletnek*. Szépirodalmi, Budapest, 1968.

erre így hangzik: „Où est le fond? Est-ce l'absence? Non pas. La rupture, la fente, le trait de l'ouverture fait surgir l'absence, comme le cri non pas se profile sur fond de silence, au contraire le fait surgir comme silence.”¹² Ahogyan az Atya neme (az őstiltás) sem az ártatlanság zavartalan hátterébe csap bele, hanem épp fordítva, a villám vet fényt az elveszett ártatlanság utóidejű illúziójára. A beszéd kényszere elidegeníti a vágy szubjektumát önmagától és a rajta kívüli létezőktől éppúgy, mint a többi embertől, először is apjától és anyjától. Aláveti a jelölők törvényének. Ám erre az elidegenedettségre, illetve arra a vélt teljességre és egységre, amit a mesterjelölő (fallosz) hasított szét, csak a nyelvben, a szimbolikus rendben eszmélhet rá még abban a kitüntetett pillanatban is, amikor fölfedezni véli saját önmozgató lelkét, és azt mondja: Vagyok. Először is egy paradigma felcserélhető pozíciójából szólal meg (E/1.), másrészt mindenképpen valakihez fordul e szóval, egy olyasvalakihez, aki nem ő. Nem beszélne, ha nem akarna valamit. Itt oldhatjuk fel azt a szimmetrikus cirkularitást, amelyet a szintaktikai paradoxon kapcsán George Spencer-Brown a *Laws of Forms* első oldalán megállapított: valamit csak úgy lehet megkülönböztetni, hogy a megkülönböztetés egyik oldalát megjelölöm, és fordítva, ha valamit megjelölök, már megtettem egy megkülönböztetést: mondjuk, hús (ami nem asztal, nem étkezés, nem zöldség és nem desszert). Tehát nincs jelölés megkülönböztetés nélkül, ahogy nincsen megkülönböztetés jelölés nélkül sem. De miért is akarnék bármit is megkülönböztetni, ha nem azért, mert amit megjelölök, felkelti az érdeklődésemet, a vágyam tárgyává válik. A vágyam tárgya a másik vágya, a másiké, akihez beszélek. Vagyis egy olyan tárgy, amely ugyan vonatkozik az én vágyamra, de – strukturális okokból – nem olvadhat azzal egybe. A szóvá tett vágy, a jelölők törvényének alávetett vágy teljes mértékben nem lehet kielégíthető, mert a másik totalizálhatatlan és kifürkészhetetlen vágyának mélységétől függ. E mélység annál tágasabb, minél erőteljesebb a fallikus (eredendően kasztrált) vágy. A totális vágytárgy azért sem elérhető, mert egy nő „nem-minden” (több és kevesebb minden mindennél). A beszéd szimmetriája itt végérvényesen megtörik. Egy erotikus párbeszédben – márpedig melyik párbeszéd ne válhatna bármikor erotikussá? – a megértést nem a kölcsönös és szimmetrikus egymás helyzetébe való behelyezkedés, hanem a szimbolizálhatatlan

12 Jacques Lacan: *Séminaire 11 – Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse: 1964.* i. m. 34. (Szabó Marcell fordításában: „Hol van az alap? A távollét volna az? Nem. A nyíláshoz tartozó törés, repedés, vonás hívja elő a távollétet – ahogyan a kiáltás sem a csend előterében rajzolódik ki, épp ellenkezőleg, a kiáltás teszi felismerhetővé csendet.” In Jacques Lacan: *A freudi tudattalan és a miénk.* Jelen lapszám, 15.)

valóst érvényre juttató félreértés helyettesíti. A férfi és egy nő csak akkor értik egymást, ha félreértik egymást. De nem érthetik félre egymást anélkül, hogy ennek következményeképpen ne találhatnának egymásra. A párbeszéd nem az univerzális igazság regulatív eszméjének jegyében zajlik, hanem a megtört igazság, vagyis a csak hazugságként (túlzásként vagy *understatement*-ként) kimondható igazság jegyében. Mit akar a nő? Ezt soha nem tudjuk, nem is tudhatjuk, mert ő maga sem tudja. Az egész igazság nem mondható ki: ahogy Lacan mondta, „a sens mindig a jelölő törvénye által megtört *jouis-sense*, vagyis *többletélvezés*; a *dire* mindig *mi dire*”. Illetve, ahogyan ugyancsak ő mondja: „L’homme et (la) femme peuvent s’entendre, ils peuvent s’entendre crier.” [A férfi és a nő megérthetik/meghallhatják egymást, hallhatják egymást kiabálni.] És még annyit tegyünk hozzá ehhez, Szent Jacques Lacan szavaival, hogy „[...] hiszek Istenben, amennyiben hiszek a női élvezésben, a női élvezés többletében, amennyiben többlet”.¹³ *Dieure*. Beszélni (is) jó (róla).

Budapest, 2016. május 10–11.

13 Jacques Lacan: *Séminaire 20 – Encore: 1972-1973*. i. m. 98.